

Een verdere verkenning van Gallische dorpen: Lovendegem (Meetjesland)

Lovendegem is sinds 2022 een van de deelgemeenten van de nieuwe fusiegemeente Lievegem. Lovendegem grenst in het westen aan Zomergem, in het noorden aan Waarschoot, in het oosten aan Sleidinge en Evergem, in het zuiden aan Vinderhoute en Merendree.

Ook hier is er een pleistocene zandbodem met een zandlaag bedekt. Het dorp en de kouters liggen op een pleistocene stuifzandrug¹ (Laat-Glaciaal) op een hoogte van ongeveer 10 m. Ten zuiden hiervan bedraagt de hoogte 5 à 6 m, ten noorden hiervan 6 à 7 m.

Lovendegem kent in vergelijking met Zomergem een minder uitgesproken reliëf, en is t.o.v. het centrum van Zomergem zowat 10 m lager gelegen. Het is altijd een vochtiger laaggelegen gebied geweest tussen de Hoge Kale (of Durme, het latere kanaal Gent-Oostende of Brugse Vaart), de Lieve die er in uitmondt, de Kruiswaterloop en de Oude Kale (of Neerkale).

¹ Zie Het Pleistoceen, www.stap-brug.be

Situatieschets Lovendegem met enkele waterlopen: het kanaal Gent-Oostende (go), de Lieve (lv), de Oude Kale (ok), de Kruiswaterloop (kw) en de Centerloop (cl).²

² Naar M. Ryckaert, Het portret van Lovendegem in de 16^e en 17^e eeuwen, Appeltjes van het Meetjesland (AM), 1970, p. 215. Hij maakte zelf gebruik van een kaart uit 1851. In Het kultuurlandschap van Zomergem in de

De oude Lovendegemse toponiemen zijn door Ryckaert verzameld en besproken in Appeltjes van het Meetjesland. Ook in het boek Geschiedenis van Lovendegem van de hand van de Werkgroep Geschiedenis van Lovendegem, komen heel wat toponiemen aan bod.³ We proberen ons hier te beperken tot toponiemen ouder dan ongeveer 1600. Het zijn er in elk geval een pak minder dan in Zomergem, wat te verklaren is door de kleinere oppervlakte en het drassige karakter. Het dorp behoorde net als de andere Meetjeslandse dorpen tot het territorium van de Menapiërs.⁴

Rond het weer vierkantige stratenpatroon aan de kerk (A) situeren zich momenteel de Vaartstraat (4), Diepestraat (3), Kasteeldreef (5) en Larestraat (6). Het centrum van Lovendegem is eigenlijk vlak bij de oude Durme gelegen. Ten noordwesten ligt het kasteel van Lovendegem (C), *thof ende tgoet* (1396). Ten westen van de dreef naar het kasteel lag het *stedekin het taertgen* (1628), aan de Warrandekens. Het hof *den schilt van Bourgoigen* (1628)⁵ is in de Larestraat te situeren. *Ter Lare* (1563) is aan de Durme of Hoge Kale (*hoochcale*, 1603) te situeren. Oude toponiemen zijn nog *Laerstraete* (1562) en *Laerbrugghe* (1639). Vermoedelijk was dit een brug over de Durme, in de buurt van de huidige Loberug (10). Er wordt in 1562 ook een veer vermeld aan het Waalken. *Den groenen wegh* (1558) loopt naar het kasteel.

Vanuit Zomergem loopt de oude heirweg (hw1, *Brugschen heerwech*, 1603) over Vellare (2) en het dorp richting Appensvoorde. Deze heirweg kruist de kronkelende Centerloop die ontspringt in de buurt van het Haantje en uitmondt in de oude Durme (Hoge Kale).⁶ Enkele oude toponiemen voor Lambeke, Vellare, Huizegaver, Bulare, Schoordam en Voorde werden reeds bij Zomergem besproken. Ten zuiden van Vellare was het *kerckenvelde* (1562) gelegen.

Op de stuifzandrug die zich in noordoostelijke richting verderzet, liggen een aantal kouters tussen de huidige straten Bredestraat-Kouter (16) en Oostveld-Kouter (14). In de Molendreef (15) was een korenwindmolen actief (B2).⁷ Deze Koutermolen of Oostmolen werd al vermeld in 1562. Het verlengde van de Bredestraat (17) is Kort Eindeken (18).

In oudere teksten spreekt men van *ter breeder straeten* (1421), de *kouter* (1620), *oestvelde* (1425).

De heirweg (hw1) door het dorp⁸ liep verder via de huidige Appensvoordestraat (7) tot aan de Beiaardstraat (11) waar een tweede belangrijke heirweg (hw2, nu Grote Baan) uit Waarschoot en Eeklo toekwam, deze leidde ook naar Brugge. Oude plaatsnamen zijn *abbinsfoerde* (1278), *beyaerde* (1504).

Tussen de kouter en Appensvoorde was *tgoet te diepenbrouc* (1350) gesitueerd, met in de buurt de *capotte*⁹ (1689). *Rijmeersch* (1562) was gelegen *oost t waeterloopken comende uyt den goede ten diepenbrouck*.

voorbij eeuwen, AM, 1969, p 260, spreekt Ryckaert ook over de Langeboekenwaterloop die via Huizegaver naar Lovendegem loopt, en van de Veldekenswaterloop die via Langeboeken naar Lovendegem loopt.

³ Zie ook M. Claeys, Staten van goed van de baronie Lovendegem, deel 2, 2008.

⁴ De naam Menapiërs kan uit het Gallisch verklaard worden uit 'min'=zacht, vredevol en 'ab'=water, dus de vredevolle stam die in een waterig gebied woonde.

⁵ Ook den scilt van bourgoignen (1478), herberg. Zie ook Beveren.

⁶ De Hoge Kale zorgt voor de afwatering van de moerassen. Het was ook een bevaarbare waterloop, in: M. Ryckaert, Het portret van Lovendegem in de 16^e en 17^e eeuwen, p. 226.

⁷ Op de kaart van Ryckaert worden nog twee andere molens aangeduid.

⁸ Even voor de Kalebrug over de Durme (in de buurt van het Waalken) was er ook een aftakking van de heirweg via Lo naar Merendree.

⁹ Ook kappotte meersch zuyt de appensvoordestraete (1696).

In de noordoostelijke moerassige hoek van Lovendegem zijn er de huidige straatnamen Meienbroek (20), Voordestraat (21), Eeksken (22). Als oude plaatsnamen worden genoemd: *Broka* (1210), *meyenbrouc* (1402), *ten Heecxkene* (1552), *Veldeken* (1642), *Voordestraetgen* (1630).

Op de Ferrariskaart staat ten noorden van de bocht van de Lieve aan de grens met Waarschoot nog *Boschdrevenstraete* vermeld.

Meer aan de grens met Sleidinge worden de huidige straten Boterhoek (19), Haantjesstraat en Pyramidestraat (13) genoemd. De Pyramidestraat is een afleiding van het toponiem *Pieremiers* (1504). Boterhoek is de latere benaming voor *Zanghelbiers*¹⁰ (1504). Ook *Diefhouck* (1504) moet hier in de buurt liggen. De herberg *tHaenkin* (1476) lag aan het driegrenzenpunt Sleidinge-Evergem-Lovendegem. De *Boosstrate*¹¹ (1577), nu de Bosstraat, vormt de grens met Evergem.

Tussen het Haantje en de Lieve kan men op de Ferrariskaart nog het *Nisveldt* ontdekken. Aan de grens met Evergem loopt de Kuitenberg (12), vroeger *Cutenberch* (1391).

We gaan dan meer terug richting de oude Durme met tegenwoordig vlak er naast de Koning Leopoldstraat (8) en nog een tweede brug er over, aan het Bliksken (9). Hier vinden we ook de oude benamingen *bierstalle* (1558, in 1504 genoemd als hofstede), *Rabotte* (1378) en *Lopem* (1451). In de buurt van de brug moet in 1607 een korenwindmolen gestaan hebben aan de *zoete moeie*. Hier lag vermoedelijk toen ook de *vinderhoutte brugge* (1603).

De Oude Kale of Neerkale (*neercal* (1603)) vormde de zuidelijke grens van Lovendegem. De rivier was minder diep dan de Hoge Kale (Durme) en minder bevaarbaar. In de buurt van Oostergem stroomde de Kruiswaterloop in de Oude Kale. Opvallend is dat deze waterloop in de buurt van Lambeke de Durme ook kruist.¹² De Oude Kale loopt dan vanaf het Waalken een tijdje parallel met de Hoge Kale en mondt er samen met de Lieve even verderop in de buurt van het Rabot uit. Blijkbaar moet een restant van de vroegere Durmebedding bij de aanleg van de Brugse vaart blijven liggen zijn, toen besloten werd om in de buurt van de plaats met Brug als toponiem, de doorsteek te maken naar het Rabot toe.¹³ Hier ligt dus ook het *Waelkin*¹⁴ (1600), dat ten westen van de *Hauden Wal* (1551, ook *hauwen wal*¹⁵ (1603)) aansluit. Ook de vroegere *Walstraten* (1398) was hier te situeren. In 1618 spreekt men van het huis en stede het *waelkin* aan de Waalbrug.

De wijk Lo is dus een volledig door waterlopen ingesloten gebied (*Looe* (1337)). Er worden daar verschillende Lo-toponiemen genoemd: *loostraete* (1616), *loo couter* (1659), *loo meerschen* (1647). Ook de *oostackere* (1618) en de *besloten wallekens* (1660) vonden we terug in Lo.

Op de kaart van Ryckaert staan nog enkele toponiemen genoemd die we hier niet verder bespreken omdat ze van meer recente datum zijn.¹⁶

Het noordoosten van Lovendegem kende vooral een moerassig karakter. Naast de waterlopen ontstonden natte graslanden of meersen.¹⁷ Zo treffen we er verschillende aan naast de Centerloop

¹⁰ Ryckaert zet op zijn situatiekaart Sangelbeke. Er is ook een *Sanghelens brugge* over de Lieve in 1562.

¹¹ Boschstraete in 1652.

¹² Of was dit een aftakking van de Oude Kale die ongeveer op dezelfde plek ook in de Hoge Kale uitmondde?

¹³ M. Ryckaert, Het portret van Lovendegem in de 16^e en 17^e eeuwen, p. 227.

¹⁴ *Daer den waetermuelene plachte te staene*.

¹⁵ Hier weer de typische evolutie van hauden naar hauwen.

¹⁶ Bij Kerkelare (1669) stellen we ons de vraag of dit geen afleiding kan zijn van krielare?

¹⁷ Ryckaert somt er nog verschillende andere op zonder evenwel altijd te verwijzen naar een oud toponiem. Bv. Boekensmeers en Visserijmeers in Lo, Perfiersmeers in Vellare, Ettingmeers, Kwade meers en Biezenmeers

maar ook langs de oevers van de beide Kales. De *Pilterijen* (1631) was een meersgebied in Vellare. De *hulst meersch* (1562) en de *beermeersch* (1630) lagen in Lo, de *Laermeersch* (1616) lag ook hier in de buurt. De *crommen meersch* (1659) en *t slange meerschelken* (1623) lagen in Meienbroek.

Hier en daar zijn er donken: bv. de *daesdoncken aan s gravenstraetken* (1670), *ossendonck* (1616). En in de meer drassige gebieden doken er sporadisch en niet aaneengesloten enkele laag opgeschoten bosjes op: *ste martensbosch* (1616) in Meienbroek, *steelants bosch* (1673) in Lo.

Enkele oude namen die nog genoemd worden zijn niet altijd zo direct te situeren op de situatiekaart: *Zughenhoek* (1600), *ter Bijle* (1432), *land de doorehaeghe* (1623, Lo), *blomkens ackere* (1623, Lo), *land op de Berrent* (1624), *land de duysent perickelen* (1627), *land den quaeden bosch* (Pieremiëre), de *gansevyyvere* (1662, Lo)¹⁸, *cattebroucken* (1698)¹⁹, *hoochstrate* (1603), *Jan Winsstede* (1562), *coegracht* (1623, Lo), *te mere* (1562), hofstede van *nieuwenhove* (1532), *peperstraete* (1679), *ramonkelstraetkin* (1617), *jacop smeyers stede* (1562), ook *maye stede* (1582), *verloren cost straetken* (1603), *westerhof* (1604, bos).

Gallische toponiemen

Men spreekt van *altare de Lovendeghem* (ca 1111) en volgens Gysseling zou de naam afgeleid zijn van het pre-Germaanse *lubantos* dat zelf zijn oorsprong vindt in *leubh* (Indo-Europees, =liefhebben). *Lubantos* zou gegermaniseerd zijn tot *luvand*. In zijn Toponymisch woordenboek vermeldt hij ook nog *Louendenghien* (1190), wat mogelijk wel een Franse vertaling zou zijn.

Bekijken we een mogelijke Gallische verklaring in dit waterzieke gebied dan komt een samenstelling *lo+ven+hem* in aanmerking. Met 'lo'=water, 'ven, ben, bonn'=monding en 'hem'=huis, is dit dus een woning in de buurt van een riviermonding. De beide Kales kwamen hier ooit samen in de buurt van het Waalken. De plaatselijke naam *Cale* komt van 'cal'=snijden of beschermen, dus een waterloop die een land in twee snijdt of het achterliggende land beschermt. Ten zuiden van de nederzetting, aan de andere kant van de Hoogkale lag *Looe*, de naam spreekt voor zich. Ook *Loppem* dat wat verderop naast de *Durme* (*dormia*, 911)²⁰ of *Hoogkale* te situeren is, kan van *Lo* afgeleid zijn.²¹ *Abbinsfoerde* is eveneens een waternaam: 'ab'=rivier, 'ven, ben'=monding, 'ffordd'=passage. Andere watertoponiemen vinden we terug in oost- en westnamen, beide geëvolueerd uit 'osc, esc'=water (bv. *oestvelde*, *oostacker*, *oostergem*, *westerhof* (bos), ook *ossendonck*).

Of er een echte nederzetting in *Lovendegem* was ten tijde van de Galliërs is niet zo duidelijk. Een toponiem zoals *ter lare* met 'lar'=woning of oever kan hierop wijzen. Ook de naamsuitgang 'hem' in *Lovendegem* wijst in die richting. *Daasdonk* kan afgeleid zijn van *d+aas+donk*, ofwel een huis ('has') op een 'dunc'.

Toch zijn er ook hier weer verschillende verdedigingsplaatsen met de kouters ('cau'), de wal-toponiemen (*Walstraten*, *Waelkin*, *Hauden Wal*), de *doorehaeghe* in *Lo* ('dorn'=poort, 'haya'), het *warranteken* ('gwarant'=verdediger) ten westen van het kasteel. Aan de *rabotte* ('rab, crab'=buit) – en mogelijk ook *capotte* – werd de buit ingezameld. Andere toegangswegen waren ten heecxkene

rond *Huizegaver*, *Sint-Jansmeers* en *Zwijnsmeers* tussen *Appensvoorde* en de *Hoge Kale*, *Meyers meers* en *Merelmeers* in *Meienbroek*.

¹⁸ *Ryckaert* noemt hier ook het *galgeveiverstraetken* (1617), bedoelt men hier ook het *ganzevijverstraetken*?

¹⁹ *Ryckaert* spreekt hier van spooknamen die soms door onze voorouders gegeven werden. Zie ook *Zomergem* en *Ronsele* met een zelfde toponiem.

²⁰ Zie *De mens en zijn materialen in de bronstijd*, www.stap-brug.be.

²¹ Mogelijk is *Loppem* samengesteld uit *lo+ob+hem*, met 'opp'=roepende wachter, dus een soort uitkijkpost aan het water.

(‘ec’=uitgang, ‘ken’=voornaamste), ook de aard-stopplaatsen (‘ard’) beyaerde (‘beda’=verdediging) en taertgen, en de uitkijkplaats cutenberch (‘guet’=uitkijkpost en ‘berh’=omwalling). In diefhouck kan men eventueel een duif-toponiem ontwaren dat wijst naar een aankomstplaats. Bij bierstalle konden de bezoekers wat rusten of iets kopen want ‘stal’ is een soort Gallisch winkeltje. Het eerste woorddeel heeft ongetwijfeld weer met water te maken (‘bir’=water, fontein), mogelijk dus een soort waterbron in de moerassige omgeving. Ook bij zangelbiers (‘sand’=monding, ‘san’=sacraal) en pieremiere (met ‘mira’=observeren, wachtpost) kan men weer dit bir terugvinden. Al deze bir-namen vinden we dus terug in de buurt van de Lieve.

In het huidige stratenpatroon ziet men op de plaats waar Bredestraat, Piramidestraat en Boterhoek (=latere benaming voor zangelbiers) samenkomen terug een driehoekig pleintje. Driehoek is een naam die we nog niet terugvonden in oudere archieven, maar is wel later gegeven. Men kan er dus wellicht van uitgaan dat ook hier een belangrijke toegangspoort (dries) tot de Lovendegemse nederzetting was gelegen.

Cattenbroucken is een naam die men ook in Zomergem terug vindt, de ligging in Lovendegem is verder niet gespecificeerd. ‘cat’=vechten, bewaakte doorgang. T slange meerselken in Meienbroek wijst naar ‘lanc’=speren, in zoete moeie betekent ‘soeth’ een pijl en bij Diepenbroecke werden mogelijk vijanden onthoofd (‘dypenna’). In berrent zit ‘bran’=front.

Grensaanduidingen vindt men in ter breeder straeten (‘breach’=grens), quaeden bosch (‘qae’=grens), ook in blommekensakker (Lo, met hier een verband met de vele blau-toponiemen die wijzen op een landsgrens).

Verwijzingen naar sacrale plaatsen zijn er hier weinig. De patroonheilige van Lovendegem is Sint-Martinus, er was ook een ste martensbosch in Meienbroek. ‘mart’=welzijn, heil, dood en ‘marthain’=leven kunnen hier aan de basis liggen, dus toch een of andere begraafplaats? In Lo was er een steenlandbos en met s+ten zien we hier weer een sacrale eik, een boom met vermoedelijk een zekere leeftijd of uitzonderlijke omvang of grootte.

Boosstrate (‘boes’=bos) duidt een lokaal bosje aan.

Of het haenkin ook naar iets sacraals wijst is niet duidelijk. In vele haan-toponiemen houdt dit de begrippen zang en olie in. ‘han’ kan ook gewoon belangrijk betekenen. Hetzelfde geldt voor de hulstmeersch in Lo. Hier kan men ‘holy’=heilig in zien, ofwel ‘hollt’=kuil, doorgang.

Dat er ook hier veel broeken en meersen zijn, is te verwachten. ‘bruoc’ zit duidelijk vervat in broka. De Crommen meersch (‘krumba’=bocht, kromming) ligt in Meienbroek, wellicht aan een bocht in de Centerloop.²² In Rijmeersch ontdekt men ‘ry’=overvloedig. De beermeersch in Lo kan weer naar ‘bir’ wijzen. De coegracht ook in Lo, heeft met water ‘cwi’ te maken. Zelfs in een naam als Nieuwenhove (‘noue’=rivier) ziet men een verband met een plaatselijke waterloop.

Niet alle Lovendegemse toponiemen zijn te verklaren. Voor bv. pilterij, nisveldt, duizend perickelen, ... is nog zoekwerk vereist. Ook bij meyenbrouc is het eerste woorddeel nog niet verklaard. Is er een verband met moeie (zoete moeie) of de maye stede (of jacob smeyers stede, ‘cob’=slag,

²² Merk de haast symmetrische aanleg van de weg parallel aan de Centerloop op. Dit kon bij de Galliërs wijzen op een zeker ritueel karakter. Let op de aanwezigheid hierbij van Sangelbiers en Ste-Martensbos in Meienbroek, en wat verder van het Haantje, toponiemen die iets sacraals doen vermoeden. Ook op andere plaatsen, bv. Beveren, vindt men een Kromstraat met een merkwaardige kromming van de weg.

'cobbe'=overwinning²³)? De besloten wallekens kunnen eventueel verklaard worden door bes+lo+ten en 'wale'=omwalling. Of besloten uit 'ten'=eik, 'tin'=bv. haag, 'lo'=water en 'besses'=graaswei, een lokale graasweide aan de Kales in Lo betekende is nog lang niet zeker.

De verkenning van Lovendegem ten tijde van de Galliërs geeft een zekere bewoning aan. Archeologisch zijn er ons enkel sporen van een ijzertijdsite op de Oostveld-Kouter bekend. De toponymische sporen naar sacrale plaatsen zijn beperkt. Overal zijn er hier watertoponiemen terug te vinden, wat uiteraard niet verwonderlijk is. De nederzetting moet weer zoals elders goed bewaakt zijn geweest, vooral aan de Lieve en de beide Kales. Mogelijk vormde Lovendegem een eerste bewakingszone voor de nabijgelegen site te Zomergem.

Marc Van Stappen, 2023, www.stap-brug.be

²³ Voor dergelijke namen zijn er in latere periodes persoonsnamen gegeven die wat op het oude toponiem leken maar er verder niets mee te maken hadden. Dit sluit niet uit dat er in Lovendegem een Jacob sMeyers heeft geleefd. Zie ook Kobe Geertstraat in Beveren.